

Opgesteld door: Ruud van der Aa (kennismakelaar Kennisrotonde)

Vraagsteller: schoolleider po

Referentie: Kennisrotonde. (2022). *Dragen flexibele leerplekken in de school bij aan het gevoel van autonomie, het welbevinden en het leren van leerlingen in het primair onderwijs?* (KR. 1175) Den Haag: Kennisrotonde.

24 maart 2022

Vraag

Dragen flexibele werkplekken in de school bij aan het gevoel van autonomie, het welbevinden en het leren van leerlingen in het primair onderwijs?

Kort antwoord

Onderzoek laat zien dat leerlingen flexibele leerplekken, in de zin van een leeromgeving met flexibel meubilair en diverse inrichtingsmogelijkheden, positiever waarderen dan een traditionele leeromgeving met rijen stoelen en tafels. Flexibel meubilair biedt meer ruimte aan de keuzes van leerlingen en hun bewegingsvrijheid in het gebruik van de leeromgeving. Of door flexibele leerplekken de leerprestaties toenemen, is niet onderzocht. De positieve effecten van flexibele leerplekken zijn mede afhankelijk van de wijze waarop de flexibele leerplekken worden ingezet en de vaardigheid van leraren om flexibele ruimtes toe te passen in het onderwijs.

Toelichting antwoord

Wat is een flexibele leerplek?

Een flexibele leerplek (of flexibele leerruimte, 'flexible learning space' in Engelstalige onderzoeksliteratuur) is een fysieke plek die leraren kunnen aanpassen aan de leerbehoeftes van het individu en de groep (Parnell & Procter, 2011). Leraren en leerlingen hebben de fysieke en sociale vrijheid om, op ieder gewenst moment, de vorm en functie van de leerruimte aan te passen, wanneer de onderwijssituatie daar om vraagt (Charteris & Smardon, 2019; Carvalho et al., 2020).

De praktijk van flexibele leerruimtes komt er veelal op neer dat traditioneel georganiseerde klaslokalen met rijen tafels en stoelen zijn vervangen door relatief open ruimtes, met verplaatsbare wanden, uiteenlopend meubilair en diverse inrichtingsmogelijkheden. Leraren en leerlingen kunnen dat soort ruimtes op verschillende manieren benutten ter ondersteuning van uiteenlopende leerdoelen en onderwijsvormen, voor zowel individuele als groepsactiviteiten, en met gebruik van verschillende informatie- en communicatietechnologieën om gepersonaliseerd leren en onderwijs mogelijk te maken (Kariippanon et al., 2019; Charteris & Smardon, 2019).

Het denken over flexibele leerplekken gaat vaak gepaard met ideeën over nieuwe onderwijsconcepten (Deed et al., 2014; Parnell & Procter, 2011). In Nederland gaat het dan bijvoorbeeld om groepsdoorbrekend onderwijs of unitonderwijs (zie Van den Berg & Scheeren, 2018). De ervaringen van leraren met deze vormen van organiseren zijn vaak positief zijn (ze noemen meer maatwerk, en meer autonomie en eigenaarschap bij leerlingen), maar de bestaande fysieke ruimtes en het schoolgebouw werken vaak belemmerend om het onderwijs anders te organiseren (Heyma et al., 2016; Kennisrotonde, 2017).

Flexibele leerplekken met het oog op differentiatie en 21ste eeuwse vaardigheden

Scholen kiezen onder meer voor flexibele leerplekken omdat ze verwachten zo meer het zojuist genoemde maatwerk te kunnen bieden dan in een traditioneel klaslokaal (zie ook Kennisrotonde, 2019). Een tweede reden is dat ze verwachten dat ze dan meer mogelijkheden hebben om leerlingen vertrouwd te maken met 21ste eeuwse vaardigheden, zoals kritisch denken, problemen oplossen, effectief communiceren en samenwerking (Kariippanon et al., 2019). Hiervoor zouden conventionele organisatievormen van onderwijs minder volstaan, omdat deze de leerlingen minder ruimte zouden bieden voor samenwerking tussen leerlingen (Attai et al., 2021).

In onderzoek naar flexibele leerplekken wordt vaak een relatie gelegd met motivatietheorieën, met name de Zelf-Determinatie Theorie (ZDT) van Deci & Ryan (2000). De veronderstelling is dan dat leerlingen sterker gemotiveerd zijn naarmate zij (1) meer het gevoel hebben te mogen meebeslissen (autonomie), 2) meer het gevoel hebben dat ze hun leertaken aankunnen (competentie), en 3) een sterkere verbondenheid ervaren met docenten, ouders, medeleerlingen (zie ook Kennisrotonde, 2017/2021). Flexibele leerplekken zouden meer mogelijkheden hiervoor bieden, zo is de gedachte (zie Kariippanon et al., 2018). Systematisch onderzoek hiernaar is echter schaars. De meeste aandacht in onderzoek gaat naar de (vermeende) effecten op de autonomie van de leerlingen en eigenaarschap van leerlingen over het leerproces. Onderzoekers gebruiken de Zelf-Determinatie Theorie nogal eens om de uitkomsten van hun onderzoek te duiden. Dat kan plausibel overkomen, maar is nog geen bewijs.

Aanwijzingen voor effecten op autonomie, welbevinden en leren

Experimenteel onderzoek laat zien dat leerlingen een leeromgeving met flexibel meubilair positiever waarderen dan een traditionele leeromgeving (Attai et al., 2021). Uit hetzelfde onderzoek blijkt tevens dat flexibel meubilair meer mogelijkheden biedt voor de keuzes van leerlingen en de bewegingsvrijheid die zij ervaren in het gebruik van de leeromgeving. Een belangrijke voorwaarde is dat leraren weten hoe zij flexibele

leerruimtes effectief kunnen toepassen in hun onderwijs (Attai et al., 2021). Deze conclusies zijn gebaseerd op een experimenteel onderzoek in Nieuw Zeeland onder leerlingen in het basisonderwijs (grade 3 en 4). Daartoe vergeleken de onderzoekers gedurende acht weken om de week vier klassen met flexibel meubilair (de interventiegroep) met zes klassen met traditioneel meubilair (de controlegroep). De data werden gedurende acht weken verzameld op basis van surveys onder 206 leerlingen (met voor- en nameting) en klasobservaties. Gezien de looptijd van dit onderzoek (acht weken) lijkt een nuancering van de onderzoeksresultaten op zijn plaats. Niet uitgesloten kan worden dat een deel van de gemeten effecten van tijdelijke aard is, en dat na enige tijd gewenning optreedt van het nieuwe meubilair en de mogelijkheden die dit biedt. De onderzoekers in kwestie maken hier geen opmerking over.

Meer kwalitatief onderzoek toont vergelijkbare uitkomsten. Zo laat een gevalstudie (op basis van interviews met schoolleiders, leraren en leerlingen van vier basisscholen en vier scholen voor voortgezet onderwijs in Australië) zien dat flexibele leerplekken samen gaan met meer autonomie van de leerling en zelfregulatie door de leerling (Kariippanon et al., 2018). Tevens ervaren leerlingen en leraren flexibele leerplekken als plezieriger en comfortabeler. Bovendien laten ze volgens de leraren meer samenwerking tussen de leerlingen toe. Dit zou volgens hen positief uitwerken op de (samenwerkings)competenties van de leerlingen. Ook dit onderzoek wijst op het centrale rol van leraren in een effectieve benutting van flexibele leerplekken.

Op basis van een participierend actieonderzoek (met groepsinterviews met leraren en leerlingen, zelfreflectie door leraren en klasobservaties op vier scholen in het basis- en voortgezet onderwijs in Sheffield (UK)) concluderen Parnell en Procter (2011) dat flexibele leerplekken leerlingen meer eigenaarschap kunnen bieden over hun leerproces. Op basis van diepte-interviews met schoolleiders in Nieuw Zeeland komen Charteris en Smardon (2019) tot een vergelijkbare conclusie. Een voorwaarde, volgens Parnell en Procter, is dat leerlingen hun leeromgeving als 'flexibel' ervaren door hierin zelf veranderingen aan te kunnen brengen. Hiervoor is het bevorderlijk dat zowel leraren als leerlingen inzien hoe de leeromgeving de leerbehoeftes van leerlingen kan ondersteunen. Tevens is het van belang dat leerlingen het vertrouwen krijgen om hun eigen leeromgeving te 'scheppen' binnen een schoolcultuur die dat mogelijk maakt (Parnell & Procter, 2011).

In hun onderzoek naar het gebruik van open leerruimtes voor gepersonaliseerd leren constateren Deed et al. (2014) dat de leraar een open leerruimte kan gebruiken om een leeromgeving te creëren waarin een beroep wordt gedaan op de autonomie van de leerling, verantwoordelijkheid voor het leerproces en het gebruik van formele en informele netwerken. De leerlingen in het onderzoek maken hier gebruik van, hoewel niet alle leerlingen in dezelfde mate en op dezelfde manier, mede afhankelijk van verschillen in verantwoordelijkheidsgevoel tussen de leerlingen. Deze uitkomsten zijn gebaseerd op een gevalstudie waarin lesobservaties gedurende 10 weken zijn gecombineerd met interviews met leraren en leerlingen (verspreid over twee leerjaren).

Geraadpleegde bronnen

- Attai, S. L., Reyes, J. C., Davis, J. L., York, J., Ranney, K., & Hyde, T. W. (2021). Investigating the impact of flexible furniture in the elementary classroom. *Learning Environments Research*, 24, 153-167.
- Carvalho, L. Nicholson, T., Yeoman, P., & Thibaut, P. (2020). Space matters: framing the New Zealand learning landscape. *Learning Environments Research*, 23(3), 307-329.
- Charteris, J. & Smardon, D. (2019). Dimensions of Agency in New Generation Learning Spaces: Developing Assessment Capability. *Australian Journal of Teacher Education*, 44(7).
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 319-338.
- Deed, C., Cox, P., Dorman, J., Edwards, D., Farrelly, C., Keeffe, M., Lovejoy, V., Mow, L., Sellings, P., Prain, V., Waldrip, B. & Yager, Z. (2014). Personalised learning in the open classroom: The mutuality of teacher and student agency. *International Journal of Pedagogies and Learning*, 9(1): 66-75.
- Kariippanon, K., Cliff, D. P., Okely, A. D., & Parrish, A. M. (2018). Perceived interplay between flexible learning spaces and teaching, learning and student wellbeing. *Learning Environments Research*, 21(5), 301-320.
- Kariippanon, K., Cliff, D. P., Okely, A. D., & Parrish, A. M. (2019). The 'why' and 'how' of flexible learning spaces: A complex adaptive systems analysis. *Journal of Educational Change*, 21(4), 569-593.
- Kennisrotonde. (2019). [Welke groepsgrootte levert bij groepsoverstijgend \(unit\)onderwijs het beste resultaat voor leerprestaties van leerlingen in de onderbouw van het basisonderwijs?](#) (KR. 530). Kennisrotonde.
- Parnell, R. & Procter, L. (2011). Flexibility and placemaking for autonomy in learning. *Educational & Child Psychology*, 28(1), 28-41.
- Van den Berg, D. & Scheeren, J. (2018). [Anders leren, anders werken? Verkenning naar de personele gevolgen van anders organiseren in het primair Onderwijs.](#) Arbeidsmarktplatform primair onderwijs.

Onderwijssector

Primair onderwijs

Trefwoorden

Flexibele leerplekken, autonomie, welbevinden